

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ՀԱՅԱՍՏԱՆՅԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԵՎ ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՓՈՒՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

կեղեցու և Պետության, հոգևոր և աշխարհիկ իշխանությունների փոխհարաբերության խնդիրը միշտ էլ հանդիսացել է եկեղեցական իրավունքի կարևոր հարցերից մեկը: Հատկապես արևմտյան եկեղեցիների կանոնական իրավունքում մեծ տեղ է հատկացվել այդ հարցին:

Արևմտյան եկեղեցիների պատմությունը, մանավանդ Հռոմի եկեղեցու պատմությունը, իրենից ներկայացնում է երկարատև պայքարի մի պատմություն եկեղեցու և Պետության միջև հանուն գերագույն իշխանության: Կաթոլիկ եկեղեցին գաղափարական հիմնավորում տալով աշխարհիկ իշխանության իր ձգտումներին, առաջ է փառել աստվածապետության գաղափարը, ձգտելով իր ձեռքը վերցնել Պետության կառավարումը՝ իրեն և իր «նպատակներ» ի կատարումը շքեղունելով աշխարհիկ դատաստանի ո՛չ մի իշխանություն:

Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցու և Պետության փոխհարաբերություններում այդպիսի սուր հակադրություն չի ստեղծվել: Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցին Պետության հետ իր փոխհարաբերություններում առաջնորդվել է միշտ տերունական և առաքելական պատվերներով, «Տուր զկայսերն կայսեր, և զԱստուծոյն՝ Աստուծոյ»:

Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցին իր պարտքը կատարել է հայ ժողովրդի և նրա պետականության նկատմամբ մեծ սի-

րով, պարտքի ու պարտականության խորը գիտակցությամբ: Կրոնական բռնապետությունը, աշխարհիկ իշխանության ձգտելու նիվանդագին իշխանասիրությունը խորք են եղել Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցու ոգուն, սկզբունքներին. «Արդ հատուցե՛ք իրաքանչիւր զպարտս. որում զհարկ՝ զհարկն, որում զմաքս՝ զմաքսն, որում զերկեղ՝ զերկեղն, որում զպատիւ՝ զպատիւն» (Հռոմ., ԺԳ 7):

Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցին, որպես ֆրիստոնեական հնագույն եկեղեցիներից մեկը, ինչպես նրան բնութագրել է Ազգիս մեծագործ Հայրապետը, «նավասարմությամբ և նշտությամբ պահպանել է Տիեզերական եկեղեցու իր պատկերը» և իր սկզբնավորության առաջին իսկ օրերից կազմավորվել է որպես Ազգային եկեղեցի: Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցին իր հոգևոր իշխանությամբ երբեք հանդես չի եկել որպես ժողովրդից, պետությունից վեր կանգնած մի հաստատություն, «Մի՛ տիրելով վիճակացն, այլ օրինակ լինել հօտին»:

Հայաստանյայց եկեղեցին պահել է և «չարունակում է պահել նաև Տիեզերական եկեղեցու սովորություններն ու ավանդները, ինչպես նաև նորա դեմոկրատիկ վարչաձևը, բնութական և ժողովրդական սկզբունքներն և բոլոր տեսակի ժողովներում աշխարհիկ տարրի մասնակցությունը» (Գեորգ Զ. Կաթողիկոս):

Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցին միշտ էլ հայրենասիրության վառ օրինակներ

է տվել հայ ժողովրդին, հավասարմությամբ և սրբությամբ է կատարել իր պարտքը Հայրենիքի և Պետության նկատմամբ, որովհետև «Հայոց Սկեզեցին միասնական է եղել ի սկզբանե... հայ ժողովրդի կամով ու ջանքերով... միասնական է եղել իր Պետով, իր դավանանքով, դեմոկրատիկ վարչանունով, իր ծեսերով ու արարողություններով» (Գեորգ Զ. Կաթողիկոս):

Այս սկզբունքների լույսի տակ, Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցին միշտ շիտակ և օրինավոր փոխհարաբերությունների մեջ է եղել հայրենի իշխանության հետ, միասնության սրտառույզ ֆարձեղներով հանդես է եկել ներքին, պառակտողական, կենտրոնախույս ուժերի և արտաքին վտանգների դեմ, և միշտ աշխատել է ժողովրդի հետ, ժողովրդի համար, հայրենի Պետության շուրջ համախմբելով տալու հակառակորդ բերումով աշխարհում ցրված հայ ժողովրդի բեկորներին:

Հայաստանում սովետական կարգերի հաստատումով հայ ժողովուրդը տեր դարձավ իր ֆաղափական անկախության և պետականության:

Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու և հարազատ հայրենի Պետության միջև սկսվեցին նոր հարաբերություններ: Ամենայն Հայոց Հայրապետությունը առաջին իսկ օրերից, անցյալի ծանր իրադարձությունների քեյադրանքով իր վրա վերցրած ֆաղափական, հասարակական և այլ պարտականությունները վերադարձեց իր օրինավոր տիրոջ՝ հայրենի հարազատ ֆաղափական իշխանության: Եվ այդ բեռնարարումից առաջին հերթին օգտվեց ինքը՝ Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցին՝ իր ողջ ուշադրությունը կենտրոնացնելով հայ ժողովրդի հոգևոր դաստիարակության գործին, ըստ առաքելական պատվերի. «Կրօնատուրքիս սուրբ և անարատ առ ի յԱստուծոյ և ի Հօրէ այս է, Այցելու լինել որքոց և այրեաց ի նեղութեան իրեանց, անարատ պանել զանձն յաշխարհէ» (Հակ. առաք., Թուրք, Ա. 27):

Հայանի է ամենին, որ Սովետական Միության մեջ ըստ պետական Սահմանադրության Սկեզեցին բաժանված է Պետությունից, դպրոցը՝ Եկեղեցուց:

Այս հանգամանքը երբեմն նիշտ չեն մեկնաբանում արտասահմանում: Եղել են նույնիսկ դեպքեր, երբ Սովետական Միության նկատմամբ բշտամաբար տրամադրված անձինք, փորձելով օգտագործել հավատացյալների կրոնական զգացմունքները, անգամ լուրեր են տարածել, որ իբր Սովետական Հայաստանում Սկեզեցի, կրոն գոյություն չունեն, չկա կրոնական ազատություն, և նման առասպելներ:

Հայանի է, որ Հեղափոխության առաջին տարիներին, եղել է մի կարև ժամանակ, երբ Եկեղեցու և Պետության փոխհարաբերությունները այնքան էլ մտերմակամ չեն եղել: Եվ դա շատ բնական և հասկանալի էր, երբ մի ամբողջ հին աշխարհ փոյ էր գալիս իր մտայնությամբ, իր ֆաղափական, հասարակական, տնտեսական կառուցվածքով, բարոյական և հոգևոր իր շափանիշներով ու հասկացողություններով, և նոր աշխարհի ստեղծագործ բռնաբռնի մեջ նոր կյանքի, մարդկային բոլորովին նոր հարաբերությունների հիմք էր դրվում, Եկեղեցու և Պետության փոխհարաբերությունները շինկարող բնականոն լինել:

Սակայն Սովետական Հայաստանում այդ տարիներին Պետության ունեցած դժգոհությունն արտահայտվել է ոչ թե կրոնի և Եկեղեցու նկատմամբ ընդհանրապես, այլ անհատ Եկեղեցականների նկատմամբ, որոնք հեղափոխության առաջին օրերին չեն կարողացել գտնվել իրենց հոգևոր կոշտան և հայրենասիրական պարտականությունների բարձրության վրա և խառնվելով ֆաղափական գործերի, առատ ջուր են մատակարարել տապալված երբեմնի իշխանավորների ջրաղացին:

Եկեղեցին, սակայն, հետագայում իր սեփական օրինակով և գործով ապացուցեց, որ ինքը ինչպես միշտ, այս անգամ ևս ժողովրդի հետ է, իր հարազատ Պետության հետ:

1936 թվականի նոր ընդունված պետական Սահմանադրությամբ Եկեղեցականությունը նանաչվեց որպես լիիրավ ֆաղափացի Սովետական Հայրենիքին:

Հայրենական Մեծ պատերազմի տարիներին, Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցին սրբությամբ կատարեց իր հայրենասիրական պարտքը իր ժողովրդի և իր հարազատ Պետության նկատմամբ:

Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու և Պետության փոխհարաբերությունների լավագույն արտահայտությունը հանդիսացավ այն իրողությունը, որ 1945 թվականին Ս. էջմիածնի Մայր Տանարի պատմական կամարների տակ գումարվեց Ազգային-Եկեղեցական մեծ ժողովը, որ բացառիկ երևույթ է մեր ազգային-Եկեղեցական պատմության մեջ նրանով, որ հայ ժողովուրդը իր ազատ փլեկ տվեց իր ընտրյալին, առանց ֆաղափական իշխանության ուղղակի կամ անուղղակի միջամտության:

Վեհափառ Հայրապետն իր անսուտ բերանով, իր հայրապետական դարավոր ու նվիրական Գահից, մի անգամ ևս ի լուր իր հավատացյալ որդիներին այսօր հայտարարում է, որ «Սովետական Միության մեջ պե-

տական օրենքով Եկեղեցին և Պետությունը բաժանված են և ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԻՐԱՎԱՏԵՐ ՉԷ ԽԱՌՆՎԵԼՈՒ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐԻՆ ԵՎ ՉԻ ԽԱՌՆՎՈՒՄ»։ Դեռ ավելին՝ «ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ԱԶԱՏ ԵՎ ԼԻԻՐԱՎ Է ԱՄԵՆԱՏԵՍԱԿ ԿՐՈՒԱԿԱՆ ՄԻԱՎՍՍՍԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ, ԱՅԼԵՎ ԱՉԱՏ Է ՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԻՑ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ-ԿՐՈՆԱԿԱՆ ՔԱՐՈԶՆԵՐ ՏԱԼՈՒ» (ընդգծումը մերն է։— ԽՄԲ.)։

Այդ ազատության շնորհիվ հրատարակվում է Ամենայն Հայոց Հայրապետության պաշտոնաթերթ «ԷՋՄԻԱՄԻՆ» ամսագիրը, որը Վեհափառի կենդանի խոսքն է՝ ուղղված իր հոտին։

Բացվել է Ս. Էջմիածնի Հոգևոր Ճեմարանը, ուր քրիստոնեական հայեցի դաստիարակությամբ, ժողովրդի սիրով ու Հայրենիքի գաղափարով հասակ է առնում հոգևորականների մի խոստումնալից սերունդ։

Բաց են հայրենի երկրում, հայ ժողովրդի արտի պես, հայկական հին ու պատմական վանքերն ու եկեղեցիները, որոնց լուսեղեն խորանների առաջ նախնայաց ոգով, հավատով և շեքնառնողությամբ աղոթում է հայ ժողովուրդը, առանց վախի և ճշման, և ուր առավառ և երեկո պաշտվում է Հայ Եկեղեցու սփանջի ժամերգությունն ու սուրբ պատարագը, ուր երգվում է հրաշալի «Տէ՛ր, ողորմեա՛ն», և ուր հայ ֆահանսն աղոթում է նարեկացու պես իր երկրի և ամենայն աշխարհի խաղաղութան» համար։

Ճիշտ է, որ գործող եկեղեցիների թիվը դեռևս անբավարար է։ Բայց այդ ոչ այնքան հետևանք է եկեղեցիների պահասին, որքան եկեղեցականների պակասին, և հենց դրա համար էլ Վեհափառ Հայրապետի մեծագույն ցանկությունն է ապահովել եկեղեցին պատրաստված, կրթված, հավատավոր ու հայրենասեր հոգևորականներով։

Սրե այժմ քիչ է եկեղեցիների թիվը, այնուամենայնիվ մեծ է ժողովրդի հավատը, և միթե ժողովուրդը հենց ինքը չէ՞ կենդանի հավատը, իսկական եկեղեցին։

Նորին Ս. Օծություն Տ. Տ. Գեորգ Զ. Սրբազնագույն Կաթողիկոսի օրով Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցին ապրում է հոգևոր զարթոնքի մի հոր ու խոստումնալից շրջան։ Վեհափառ Հայրապետը կոչված է պատմական դեր կատարելու Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու վերականգնման աշխատանքներում։

Եվ այդ ծանր ու պատասխանատու աշխատանքը կատարում է մեր օրերի մեծագույն հայրենասեր և հավատավոր մեծ տեսանողը, գիտակցորեն, շարված ձևով։ Եվ պատահականություն չէ, որ Վեհափառը իր Հայրապետության համեմատաբար կարճ, բայց ար-

դյունաշատ ժամանակաշրջանում, իր ազգային-եկեղեցական իմաստուն ֆաղափականությամբ, իր անկաշառ հայրենասիրությամբ, իր անձնական անսոցյուն բարեմասնություններով, կարողացավ իրեն և իր Գահին կապել ողջ հայության սիրուն ու հոգին, նվաճել հայ ժողովրդի բարձր համակրանքն ու հայրենի պետական մարմինների հարգանքն ու վստահությունը։ Անցնող ամեն մի օր է՛լ ավելի է համախմբում հայ ժողովրդին Ս. Էջմիածնի և նրա Գահակալի շուրջը, որովհետև այսօր, ավելի քան մի այլ ժամանակ, վառ ու պայծառ է Լուսավորչի կանթեղը և՛ հայ ժողովրդի հոգում և՛ հայ երկնակամարի վրա։

Ապրում ենք ֆաղափական աննպաստ պայմաններում։ Գաղտնիք չէ ոչ ոքի համար, որ միջազգային կացությունը խառն է ու լարված, մանավանդ շատ ավելի փափուկ պայմաններում է ապրում Սփյուռքի հայրենասեր և հավատացյալ հայ ժողովուրդը։

Գաղտնիք չէ, սակայն, որ Սփյուռքում կան մարդիկ, «որք զճշմարտությունն անիրատւրեամբ ունին» (Հոսմ., Ա 18)։ Այդպիսի փորձում են պղտորել հավատացյալների ազնիվ մտերը, ստվեր ձգել Ս. Էջմիածնի, Վեհափառ Հայրապետի և Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու վրա։

Բայց հանուն ինչի՞՝ այդ բոլորը և մինչև է՛րբ։ Ի՞նչ շահ այդ բոլորից հայ ժողովրդի։ Ս. Էջմիածնի և Հայրենիքի համար։

Արևելքից քե Արևմուտքից, Հարավից քե Հյուսիսից Սովետական Հայաստան են եկել ու գալիս են կրոնական տարբեր համոզմունքների, ֆաղափական տարբեր հայացքների տեղ մարդիկ, այցելուներ, բազմապիսի մասնագիտությունների և ասպարեզի տեղ մարդիկ, որոնք ախանաես են լինում հայ ժողովրդի ստեղծագործ առօրյային, լինում են Ս. Էջմիածնում, Զվարթնոցում, կոլտրենտություններում, բարձրագույն կրթական հաստատություններում, գործարաններում, և վերադարձին պատմում են հայ ժողովրդի հոգևոր, մշակութային զարթոնքի մասին, ա՛յն մասին, որ այսօր ավելի քան երբև՛ կանգուն է հայ ստեղծագործ և խաղաղասեր ժողովուրդը, կանգուն է նրա պետականությունը, կանգուն է Ս. Էջմիածինը, Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու դարավոր կենտրոնը. «գոր տեսա՛ն և լուսա՛ պատմեմ՛ ձեզ»։

Բազմաթիվ օտար այցելուներից հետո, վերջերս երկու ամիս Հայրենիքում և Ս. Էջմիածնում եղավ Մեծի Տանն Կիլիկիո միաբաններից գերաշնորհ Տ. Գերենիկ սրբազանը։ Նա այցելեց ո՛ւր ցանկացավ, ազատ ման եկավ հայրենի ֆաղափներում և ավաններում, պատեց, ֆարձեց, այցելեց, եղավ

շատ հին սրբավայրերում, աղոթեց Մխիթար Գոշի գերեզմանի վրա, հսկեց հեռավոր Սյունիքում Տաթևացու շիրիմի վրա ու վերադարձին իր տպավորությունները գրեց Կաթողիկոսարանի պաշտոնաբերք «Հասկ»ում, որ «ԿԱՆԳՈՒՆ ԵՎ ՀՈԳԵՎՈՐ ԿՅԱՆՔՈՎ ՇԵՆ Է Ս. ԷՋՄԻԱՍԻՆԸ»: Դերենիկ սրբազանը իր տպավորությունների յուրաքանչյուր տողի մեջ Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու հոգևոր սպասավորի հավատի սուրբ կրակն է դրել և իր օրագրում օր-օրին, սրտատուչ հայրենասիրությամբ, երկյուղածուրեն գրի է առել իր ապրումները և՛ Ս. Էջմիածնից, և՛ Վեհափառից, և՛ միաբաններից, և՛ Հայրենիքի գեղեցիկ ու եռուն առօրյայից, անցյալի կորոզներից, վանքերից: «Հայաստանի հեռավոր վայրերում մեջ, — գրում է սրբազանը, — ականատես եղանք հայ փահաններու և վարդապետներու, որոնք երկյուղածորեն և անձանձիր, ամեն օր՝ առավոտ և երեկո կկատարեն եկեղեցական ժամասացությունները, ու հայ տանարները միշտ բաց են աղոթող հայ հոգիներուն համար... Սոսկ իրողություն մը մատնանշած կրլլանք, երբ դիտել տանք, քե շատ ավելի մեծ քիվով ժողովուրդ կհանախես Ս. Էջմիածին և Հայաստանի բացված ու գործոն եկեղեցիները, քան արտասահմանի մեր նվիրապետական Աթոռներու մայր տանարները, և կամ ծխական եկեղեցիները»: Ավելին. «Մայր Հայրենիքի այդ եկեղեցականներուն նվիրումն ու երկյուղածությունը և պահպանողական ոգին պետք է որ օրինակ հանդիսա-

նան արտասահմանի հայ հոգևորականության»:

«Որ ունիցի ականջս լսելոյ՝ լուիցէ...»:

Այո՛, կանգուն է և շեն Ս. Էջմիածինը, հայ ժողովրդի ազգային-եկեղեցական հոգևոր միասնության խորհրդանշանը, որը, դարեր շարունակ հայ հավատի, հայրենասիրության, եկեղեցասիրության աղբյուր է հանդիսացել հայ ժողովրդի համար:

Այո՛, կանգուն և շեն է Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցին Սովետական Հայաստանում:

Հայրենիքի սերը, Ազգային Եկեղեցու գաղափարը խորհրդանշանն են հանդիսանում այսօր հայ ժողովրդի ազգային-եկեղեցական միասնության, ազգային ինքնագիտակցության և արժանապատվության համար: Այսօր հայ ժողովրդի համար շկան և շեն կարող լինել ավելի բարձր շահեր, քան հայ ժողովրդի ընդհանրության, միասնության շահերը, քան Հայրենիքի, հայրենի պետականության, Ս. Էջմիածնի շահերը: Այս գաղափարների լույսի տակ, նորին Ս. Օծություն Տ. Տ. Գեորգ Զ.ի օրով, Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու և հայրենի Կառավարության փոխհարաբերությունները եղել են և կլինեն ավելի քան սերտ, բարեկամական:

Ամենայն Հայոց Հայրապետության դիրքը Սովետական Հայրենիքի և Պետության հանդեպ եղել է և կլինի օրինական, ուղիղ, ազնիվ, ինչպես պարտ է լինել: Այդ են պահանջում հայ ժողովրդի շահը, Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու անցած պատմական ուղին, Հայաստանյայց Եկեղեցու ոգին, դարավոր ավանդություններն ու նրա դարավոր պատմությունը:

